

als de paradox en het absurde de scheidingslijn tussen het begrijpelijke en het onbegrijpelijke te trekken. Wat het objectieve denken dus wel moet prijsgeven is haar alleenheerschappij. De vraag die zich dan opdringt is hoe de abstracte-profane kennis terug aansluiting kan vinden bij de kennis van de concrete subjectiviteit (vooral uitgewerkt in het negende hoofdstuk). Het verschil tussen een objectieve en een subjectief-existentiële benadering van de werkelijkheid (in de wijze van meedelen, in de waarheidsopvatting en in de wijze van existen) loopt als een rode draad doorheen het hele boek.

Om voorwerp van zekere kennis te zijn moet de werkelijkheid ontdaan worden van elke ethisch-religieuze waardering, van haar verhouding tot het subject. Dit weten resulteert daarom in een louter abstract soort kennis en heeft geen enkele geldingskracht in het domein van de existentie. Het verstand dat binnen het domein van de immanentie blijft, reduceert in de filosofische stelling van de identiteit van het denken met het zijn, het zijn tot haar algemene, eeuwige en noodzakelijke wezensstructuur, dat wil zeggen tot een ideële werkelijkheid. Bekeken vanuit het standpunt van de concrete werkelijkheid blijft deze gereduceerde kennis steeds approximatief. Hiertegenover staat de subjectieve denker die wezenlijk geïnteresseerd is in de werkelijkheid als wording en historische ontwikkeling, dat wil zeggen : in zijn existentie zelf, die subjectieve denker wil zijn denken in zijn existentie verimmerlijken. De christelijke denker streeft ernaar in een beweging krachtens het absurde de paradox te geloven dat God (het eeuwige) in de tijd is geboren en dat hij als enkeling zich hier en nu in het historische tot God kan verhouden. Ook deze christelijke kennis veronderstelt dat de existerende in een daad van liefde wil zijn wat hij gelooft en bewondert. Ware en concrete kennis bestaat er dus steeds in zichzelf in het weten te verstaan.

De beknoptheid van het boek belet niet dat Taels Kierkegaard als een genuanceerd denker weet voor te stellen. In zijn kritiek op het abstracte denken heeft hij de grond van het hedendaagse onbehagen in het leven en de filosofie blootgelegd, waardoor hij het namodernistische denken ver vooruit was, maar ontmaskert hij ook het valse dilemma tussen een eeuwigheidsfilosofie die de eindigheid miskent en een eindigheidsfilosofie die elke universele kennisaspiratie opgeeft. De waarde van het boek ligt in hoofdzaak op de trouwe en beknopte weergave van Kierkegaards' hoofdgedachte.

Peter KRÜGER

OVER HET VUUR

Gaston Bachelard, *Psychoanalyse van het vuur*, Meppel-Amsterdam. Boom & Denis, Deurne, 1990, 126 blz., 570 Bfr., ISBN 90 6009 924 9

Gaston Bachelard (1884-1962), nauwelijks in het Nederlands taalgebied bekend, behoort tot de origineelste filosofen die de recente geschiedenis ons heeft geboden. Van huize uit is hij een fysicus, chemist en wiskundige die al vlug heeft ingezien dat de

wetenschappen geen buitentijdse kennis kunnen bieden, maar het resultaat zijn van een geschieden dat in de eerste plaats de mens aangaat. Bijgevolg is hij iemand die niet probleemloos in de objectiviteit gelooft, alsof onze kennis van de wereld van onszelf kan worden losgehaakt of onafhankelijk van onze subjectiviteit ontstaat. De kleine studie, die hij in 1937 aan het vuur heeft gewijd en hier nu voor het eerst vrij voortreffelijk is vertaald (het is de eerste Nederlandse vertaling van Bachelard !), vangt aan met een sceptische en ironische opmerking : "Vaak denken wij dat we objectief zijn, enkel omdat we over een object spreken. Maar door onze eerste keuze zegt het object meer over ons dan wij over het object, en onze diepste gedachten over de wereld blijken vaak de onrijpheid van onze geest te onthullen"(blz. 7). Er gaat aan wetenschappelijke kennis veel vooraf dat geen wetenschap kan heten en dat tegelijk belangrijk is omdat hier wetenschap mogelijk wordt gemaakt en omdat tegelijk die wetenschap in context wordt geplaatst. De wetenschappelijke houding is een kritische houding die een aantal noodzakelijke reducties doorvoert om juist op die manier haar studie-object het best aan de eisen van de wetenschappelijkheid te laten beantwoorden. Er is de kritiek op de zintuiglijke waarneming, op het gezond verstand, op het populaire taalgebruik, op de historische vooroordelen. Deze kritische instelling gaat met een zin voor precisie en systematiek, voor observatie en experimentatie gepaard, alsook met een zorg voor de hypothese-vorming, de verificatie- en refutatiemethodes, de mededeelbare conclusies en voor de voorzichtige theorievorming. Elke vaststelling van causaliteit en correlatie, van inductie en deductie moeten, om waarschijnlijk te kunnen heten, de toets van de controle en de kritiek van deskundigen kunnen doorstaan. Maar nogmaals, voor men zover is en voor men in deze aangelegenheid creatief werk heeft geleverd, moet er veel gebeuren. De opbouw van een bepaalde systematische kennis, die daarom niet de pretentie hoeft te hebben dat zij op de enige zinvolle kennisvorm aanspraak maakt, is een product van de mens. Bijgevolg kan men stellen, en Bachelard doet dit uitdrukkelijk, dat men rekening dient te houden met de psychologische condities van primitieve ontdekkingen. Hij pleit daarom voor een psychoanalyse "die voortdurend zoekt naar het onbewuste onder het bewuste, naar de subjectieve waarde onder de objectieve evidentie, naar de mijmering onder de ervaring. Men kan alleen bestuderen wat men eerst gedroomd heeft. De wetenschap ontwikkelt zich eerder uit een mijmering dan uit een ervaring, en er zijn heel wat ervaringen voor nodig om de nevels van de droom weg te vagen"(blz. 29).

Bachelard is iemand geweest die bijzonder graag in oude chemie- en fysicahandboeken heeft gegrastuind. Tot zijn niet geringe verbazing treft hij in die wetenschappelijke traktaten beschouwingen en metaforen aan die de hedendaagse wetenschapper versteld doen staan. De vroegere auteurs beoefenen niet zelden een primitieve fenomenologie die een opvallend affectief karakter heeft : "ze maakt van door de mijmering geprojecteerde geestverschijningen objectieve wezens, van wensen beelden, van somatische ervaringen materiële ervaringen, en van de liefde vuur"(blz. 47). In zijn boek heeft de auteur een en ander geordend en zijn lectruurervaringen in clusters of complexen van thema's verzameld. Zo heeft hij het over het Prometheus-complex naar aanleiding van de vurige wil om te weten, om meer te weten dan onze ouders. Met het Empedocles-complex bedoelt hij dit determinerende mijmeren waarin liefde en ontzag voor het vuur, levensdrift en doodsdrijf samengaan. Bachelard heeft het over een Novalis-complex in het wetenschapsonderzoek

van weleer wanneer die verwantschap met de behoefte van de dichter optreedt om het voelen en het zien te laten primeren, en om de behaaglijke, donkere warmte, die zich in de diepste lagen van ons wezen nestelt, boven het goethiaanse licht te laten voorgaan. Dit zijn een voor een types in de wijze waarop men in het verleden problemen in de chemie en in de fysica heeft benaderd. In deze voor ons vreemde onderzoeken treft de auteur ook — hoe kan het anders — het gesexueerde vuur aan dat het verbindende element tussen alle symbolen schijnt te zijn: "Het verenigt materie en geest, ondeugd en deugd. Het idealiseert de materialistische kennis; het materialiseert de idealistische kennis. Het is het principe van een wezenlijke dubbelzinnigheid die niet zonder bekoring is, die men voortdurend moet erkennen, voortdurend moet analyseren in twee tegengestelde toepassingen: tegen de materialisten en tegen de idealisten (...). De oorzaak van een zo diepgaande realiteit is dat het vuur zowel in als buiten ons is, onzichtbaar en opzienbarend, geest en rook"(blz. 65).

Verliest Gaston Bachelard zich in deze studie in een irrationeel esoterisme waarmee hij alleen adepten van een para-wetenschap kan overtuigen? Geenszins: hij blijft een wetenschappelijk geschoold wijsgeer die met een bijzonder nuchtere scepsis, maar niet wars van poëtische zin, zijn bevindingen meedeelt en commentarieert. Zijn werkje heeft een intermediaire functie: het leggen van een meer inzichtelijke relatie tussen subject en object. Het is hem onder meer te doen om de fundamentele invloed aan te tonen die bepaalde zogenaamde objectieve beschouwingen op het geestesleven uitoefenen. In de zelfde zin heeft de auteur later ook studies aan het water, de lucht en de aarde gewijd, waarbij hij steeds met veel wijsheid uit literaire bronnen heeft geput. Bachelard is een stimulerend auteur.

Jacques DE VISSCHER

SYMBOLIEK VAN HET NAAKTE LIJF

Marcia Poinon, *Naked Authority. The Body in Western Painting 1830-1908*, Cambridge. Cambridge University Press, 1990, 160 blz., geïll. paperback £ 14,95 ISBN O 521 40999 3

Men kan steeds maar opnieuw verwonderd zijn over het feit dat het naakte lichaam, vooral het vrouwenlichaam, in de westerse plastische kunsten zo'n belangrijke rol heeft gespeeld. Wat moeten we vooraf begrijpen om inzicht in dit fenomeen te verkrijgen? Is er in onze cultuur een mythische idee werkzaam die in de kunsten haar gestalte krijgt? Het is al meer dan eens gesteld dat schilderijen, tekeningen en sculpturen hun wortels in een mythische en religieuze gevoeligheid hebben. Maar de vraag blijft dan nog steeds: wat betekent het?